

XVI. Yüzyıl Rus Edebiyatında “Fatih Sultan Mehmet Menkıbesi”

“Sultan Mehmet The Conqueror Saga” In The XVI. Century Russian Literature

Gamze Öksüz*

Özet

Eski Rusya’da İstanbul, Çargrad (Tsargrad) yani ‘Çarın Şehri’ olarak adlandırılır. Tarihin her döneminde dikkatleri üzerinde toplayan bu şehir, Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedildikten sonra daha da büyük bir önem kazanmış ve birçok edebiyat eserine konu olmuştur. Eski Rus edebiyatında özellikle XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren din dışı konulara değinilmesiyle ve ayrıca güncel, toplumsal ve siyasal sorunları ele alan öğretici/bilgilendirici yazıların gelişme göstermesiyle birlikte, Türkler tarafından ele geçirilen Konstantinopolis’in düşme hikâyesi ve bunun nedenleri, en çok işlenen konulardan biri olmuştur. XVI. yüzyılın tanınmış yazarlarından biri olan İvan Peresvetov, Rusya’nın sosyo-politik düşünce sistemine yön veren “Sultan Mehmet Menkıbesi”nde (Сказание о Магмет-салтане) Rus devlet yönetim sistemini eleştirmiş ve bu menkıbe aracılığıyla küçük yaşta tahta oturan Çar IV. İvan’a (Korkunç İvan) Rusya’nın ihtiyacı olan sosyal reformları gerçekleştirmesi konusunda yön vermiştir. Peresvetov’un ‘siyasal bir ütopya’ niteliği kazandırdığı Fatih Sultan Mehmet, yazara göre örnek alınması gereken güçlü, otoriter, bilge ve filozof bir hükümdardır. Söz konusu menkıbede Bizans İmparatorluğu’nun yıkılış nedenleri, Fatih Sultan Mehmet’in kurduğu merkeziyetçi ve mutlakıyetçi devlet düzeni ve dini duygular ayrıntılarıyla aktarılırken, Bizans İmparatoru’nun düştüğü durumla karşılaşmaması için genç Çar’ın tarihten ders alması gerektiği öne sürülür. Rusya’nın adil ve güçlü bir yönetim politikası oluşturma konusunda Müslüman bir Türk hükümdarının örnek gösterilmesi Fatih Sultan Mehmet’in Avrupa’da ve Rusya’da ne şekilde efsaneleştiğinin de bir göstergesidir. Bu çalışmada, bir imparatorluğun çöküş nedenleri, Peresvetov’un Çar’dan beklediği yeni ve güçlü devlet düzeni ve örnek alınan ideal Türk hükümdarı Fatih Sultan Mehmet’in adaletli yönetim sistemi, menkıbeden yapılan alıntılar ışığında ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fatih Sultan Mehmet, Adalet, Peresvetov, Mutlak Güç, Korkunç İvan.

Abstract

In Old Russia, İstanbul was called Tsargrad, “The City of Tsar”. The city that gathers attention for all the times has gained huge importance after it has been conquered by Sultan Mehmet the Conqueror, and then been subject to many works of literature. In old Russian literature, especially after the second half of XVth century, with the improvement of writings which were touching on the non-religious subjects also contemporary, social and political problems, the story of Constantinopolis’ fall and its invasion by Turks has been one of the common subjects. The well known author of XVIth century, Ivan Peresvetov had criticised the Russian state government system at the “Sultan Mehmet the Conqueror Saga” (Сказание о Магмет-салтане), which shaped Russia’s socio-political thought system and within that saga, the author have informed young Tsar Ivan IV (Ivan The Terrible) and shaped the future of social reforms that Russia had needed. Sultan Mehmet The Conqueror who gained a “political utopia”

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-mail: oksuzg@gazi.edu.tr

Gazi

Akademik
Bakış
333
Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

hallmark by Peresvetov in his opinion was a strong, authoritarian and wise emperor, philosopher and a person that should be taken as a role model. While at the saga, the reasons of Byzantine Empire's fall, centralist and absolutist state order and religious thoughts have been narrated with details, young Tsar also had received the message of how to protect himself from the same situation as Byzantine Emperor, like it happened in the past. Having been shown as an example for the creation of fair and strong state politics of Russia, in spite of being a muslim person, Turkish emperor puts the importance of the legacy of Sultan Mehmet the Conqueror in Europe and in Russia as well. In this research, the reasons of an empire's fall, fair state system of the ideal Turkish emperor Sultan Mehmet The Conqueror and the strong new state order that Peresvetov's expectations from young Tsar have been presented in the light of various quotations from the saga.

Key Words: Sultan Mehmet The Conqueror, Justice, Peresvetov, Absolute Power, Ivan the Terrible.

Giriş

XVI. yüzyılın önde gelen Rus düşünürlerinden biri olan İvan Semyonoviç Peresvetov'un devlet yönetimi hakkındaki fikirlerini dile getirmek üzere kaleme aldığı "Sultan Mehmet Menkıbesi" (*Сказание о Магмет-салтане*), yazıldığı dönemde saray çevresinde tüm dikkatleri üzerinde toplamıştır. Menkıbenin asıl ilgi odağını ise yazarın kusursuz devlet yönetim şekli konusunda erdemli ve mutlak güç sahibi, Müslüman bir Türk hükümdarını işaret etmesi oluşturmaktadır. Peresvetov'un nazarında Fatih Sultan Mehmet, gerek bilgeliği gerekse devlet yönetim şekli açısından örnek alınması gereken ideal bir hükümdardır. Bu menkıbesinde son Bizans İmparatoru XI. Konstantin'in karşısına, İstanbul'u fethederek imparatoru tahtından indiren ve yeni bir çağır açan Fatih Sultan Mehmet'i koyan Peresvetov'a göre, Türk hükümdarının gerçek başarısı, onun adalet duygusunda ve ayrıca bilgece ve akıllıca yönettiği devlet sisteminde gizlidir. Yaşadığı devirde Çar'ın özel muhafız alayında hizmet yapan ve böylece görevi gereği üç farklı ülkenin üç ayrı hükümdar tarafından nasıl yönetildiğini yakından gözlemleme olanağı bulan Peresvetov'un 1547 yılında yazdığı "Sultan Mehmet Menkıbesi", o dönemde Rusya'nın siyasi düşünce sisteminde önemli bir basamak oluşturmuştur. Hıristiyan bir yazar olarak Peresvetov'un XVI. yüzyıl gibi dini duygu ve düşüncelerin son derece baskın olduğu bir devirde Müslüman bir Türk hükümdarını örnek göstermesi açısından bizce önemi büyük olan bu eser, 1982 yılında değerli hocamız Prof.Dr.Altan Aykut tarafından Türkçeye kazandırılmış ve ayrıca eser hakkında bir makale de yazılmıştır.¹ Söz konusu makalede İvan Peresvetov ve menkıbesi ağırlıklı olarak tarihsel bir zeminde incelenmiş olup, eserin Rus düşünce tarihindeki yeri vurgulanmıştır. Bu özgün makaleden farklı olarak, kendi çalışmamızda menkıbeyi metne bağlı olarak incelemeye ve böylece hem dönemin idari yapısına hem de yazarın gözlemlediği ve kimi zaman da hayalini kurduğu kadarıyla Fatih Sultan Mehmet'in devlet düzenine ışık tutmaya çalışacağız.

¹ Tam metin için bkz: Altan Aykut, "İvan Peresvetov ve "Sultan Mehmet Menkıbesi", *Belleken*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Sayı: 184, Cilt: 46, Ankara 1982, s. 861-882.

Tarihi kaynaklara göre doğum ve ölüm tarihleri konusunda kesin bir bilgiye ulaşılamamış olan İvan Peresvetov, Polonya kökenli alt düzey soylu sınıfından bir aileye mensuptur. Doğum yerinin Rusya'nın batısı (Litvanya) olduğu tahmin edilen Peresvetov, 1520-1530 tarihleri arasında özel muhafız alayında görev yapmak üzere Macar Kralı Yanos Zapolya'nın sarayında, daha sonra ise Çekoslovakya Kralı I. Ferdinand'ın sarayında bulunmuştur. Buradan, askeri bir ittifakla ilgili anlaşma yapmak üzere Peter IV. Rareş'in yönetimindeki Moldova'ya gönderilen İvan Peresvetov, kendisini “uç kralın hizmetlisi” olarak adlandırmıştır.² Peresvetov, son olarak 1538 yılı sonunda ‘boyar’ iktidar mücadelesinin en yoğun şekilde yaşandığı Moskova'ya gelmiştir. Bu dönemde Rusya'yı IV. İvan (İvan Groznyi/Korkunç İvan) yönetmektedir. Peresvetov, yönetim şekli açısından huzursuzluğun ve kargaşanın hâkim olduğu Moskova'da kaldığı dönem içinde üst düzey soylu sınıf tarafından pek çok kez hakarete ve baskıya maruz kalmış ve Çar'a ithafen yönetim şeklini eleştiren yergiler yazmıştır.

Yazarın İdeal Devlet Anlayışı

Uzun senelerini çeşitli kralların saraylarında geçiren Peresvetov, devlet yönetim şekillerini yakından izleme olanağı bulmuş, ileride Rus düşünce sistemini etkileyecek yapıtlar kaleme almıştır. Peresvetov, askerî alanda bir saray görevlisi olmasının yanı sıra, aynı zamanda güncel konuları işleyen, öğretici ve bilgilendirici konuları dile getiren bir yazardır. Mektup, dilekçe, menkıbe ve yergi tarzlarında kaleme aldığı yapıtlarında sıklıkla ‘boyarların’ adaletsiz ve yıkıcı idare sistemini eleştirmiş, merkezî ve mutlakiyetçi bir yönetim fikrini savunmuştur. Yapıtlarını ortaya koyarken Nestor İskender'in “Çar Şehrinin Öyküsü (Şehrin Kuruluşu ve 1453 Yılında Türkler Tarafından Alınışı)” (*Повесть о Царьграде (о создании и взятии турками в 1453 г.)*) adlı el yazmasını, Fyodor Kuritsin'in “Drakula Hikâyesi” (*Повесть о Дракуле*) adlı eserini ya da batı Avrupa kökenli tarih çalışmalarını temel alarak, devlet yönetimi anlayışında katı olunması gerektiğini savunmuştur.³ Peresvetov, Çar'a sunmak üzere özel olarak ‘başvuru’ (*челобитная*) şeklinde oluşturduğu iki ayrı yapıtında cesur ve sadık askerlerden oluşan düzenli bir ordunun kurulması, yerel yönetimden ziyade merkezî bir yönetim şekline geçilmesi, kölelik sisteminin kaldırılması, yeni bir adalet düzeninin geliştirilmesi hakkındaki düşüncelerini ortaya koymuştur.⁴ Kimi tarihçilerin Çar'ın bu yapıtları okuyup okumadığı konusunda şüpheye düşüklerini ifade etmelerine karşın pek çok araştırmacı, Çar IV. İvan'ın, Peresvetov'un “Sultan Mehmet Menkıbesi”nde dile getirdiği reform sistemini dikkate aldığı konusunda hemfikirdir; çünkü sonuçta Çar, 1564 yılında, birinci dereceden zengin soylu sınıfını oluşturan ve aynı zamanda siyaset

² Komandorova N.İ., *Russkiy Stambul*, Veçe, Moskva 2009, s. 129.

³ Gudziy N.K., *İstoriya drevney russkoy literatury*, 1938, www.stavatnarod.ru/dopolnit/book0110.htm, s. 176.

⁴ Lihaçev D.S., *İstoriya russkoy literatury*, Tom perviy, Nauka, Leningrad 1980, s. 278.

Gazi

Akademik
Bakış

335

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

ve ekonomi alanında da nüfuz sahibi olan 'boyarların' ellerinden topraklarını alarak kendi mülkiyetine geçirmiş, bunun gerekçesi olarak da 'boyarların' ülkeyi kendi istediği şekilde yönetmesine engel oldukları görüşünü öne sürmüştür. Bu reformdan sonra Çar, kurmuş olduğu mutlakiyet rejimini güçlendirmek ve mülkiyetine geçirdiği toprakların yönetimini sağlamak üzere 'Opriçnina' adında özel bir üst düzey güvenlik sistemi geliştirmiştir.

Bazı tarihçiler, bir çeşit 'özlük muhafızı' olarak tarif ettikleri 'Opriçnina'yı, Osmanlı'daki yeniçeri sistemine benzetse de, Rus tarih araştırmacısı S.F.Platonov bunun daha farklı bir sistem olduğundan söz eder.⁵ Nitekim "Sultan Mehmet Menkıbesi"ni yazan Peresvetov, örnek alınması gereken Fatih Sultan Mehmet'in devlet idaresini anlatırken hükümdarın oluşturduğu koruma sistemini şöyle anlatır:

"Türk hükümdarı akıllıca davrandı. Silahlarla donatılmış 40.000 usta nişancı yeniçeriyi⁶ her gün yanında bulundurdu, onlara her gün için maaş ve ulufe verdi. Sahip olduğu topraklarda bir düşmanın belirip hainlik etmesini ve günaha girmesini önlemek için yeniçerileri yanında tutardı. Böyle bir deli, hükümdarın canına kıyabilir, güçlenerek kibirlenebilir ve hükümdarın yerine geçmek isteyebilirdi. Fakat o, hükümdar olmayı başaramaz ve işlediği günah yüzünden sonsuza dek mahvolurdu. Oysa bir ülke hükümdarsız kalmaz. Hükümdar yeniçerileri bu yüzden yanında tutardı. Yeniçeriler hükümdara sadıktı ve onu sevdikleri için verdiği maaşla yetişip sadakatle ona hizmet ederlerdi. Bilge hükümdar askerlerinin gönlünü alır, çünkü o, ordusuyla güçlü ve şanlıdır".⁷

Ancak IV. İvan'ın kurduğu 'Opriçnina' sistemi bundan daha farklı, karmaşık ve acımasız bir yapıdır. Bir anlamda devlet içinde devlet niteliğinde bir yapılanma olan 'Opriçnina', Çar'ın Moskova dışındaki Kolomenskoye köyünde kendisine yakın kişilerden oluşturduğu bir tür bürokratik ya da aristokratik bir yapıdır.⁸ IV. İvan'ın kendisi ve ailesi için özel olarak kurduğu bu düzen, ülkeyi neredeyse ikiye bölmüş ve insanları karşı karşıya getirmiştir. Öyle ki, 1570'li yıllara gelindiğinde bu sistem artık Çar'ın özel koruması olmaktan çıkmış, bir terör dalgası haline gelmiştir.⁹ Üzerlerinde çelik zırh ve siyah kıyafetler taşıyan 'Opriçnina' askerleri, tehditkâr olduklarını göstermek için bindikleri atların eğerlerine köpek kafaları ve çalı süpürgesi ilaştırmektedirler. Bunlar, dişlerini göstererek gözdağı verdiklerini ve böylece Çar'a karşı gelen hainleri ülkeden süpürerek attıklarını simgeleyen objelerdir.¹⁰ Uygulanan yöntem neticesinde şüpheli görülen ve kimi zaman da masum olan pek çok isim yargılanmak ve cezalandırılmak üzere Çar'ın dava listesine girmiştir. Tarihi belgelere bakılır-

⁵ Platonov S.F., *Polny kurs lektsiy po russkoy istorii*, Firma STD, Moskva 2005, s. 216.

⁶ Orijinal metinde bu sözcük "yaniçanı" olarak yazılmıştır.

⁷ Gudziy N.K., *Hrestomatiya po drevney russkoy literature XI-XVII*. Gosudarstvennoye ucebno-pedagogičeskoye izdatelstvo ministerstva prosveščeniya RSFSR, Moskva 1952, s. 267-268.

⁸ Kezban Acar, *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi*, Nobel, Ankara 2004, s. 73-74.

⁹ Platonov S.F., a.g.e., s. 222.

¹⁰ Yakovlev N. ve Prişçepenko V., *İstoričeskiye istoki*, Russkiy yazık, Moskva 1989, s. 114.

sa, Korkunç İvan'ın tahtta bulunduğu 37 yıllık süre içinde (1547-1584) çeşitli kesimlerden yaklaşık 4000 kişi ölüm cezasına çarptırılmıştır.¹¹ Peresvetov'un ölümüyle ilgili kesin bir bilginin olmaması ve yazarın birdenbire ortadan kaybolması, “Çar Arşivi”ndeki dava listesinde İvan Peresvetov adına da rastlanmamasıyla, yazarın ‘Opriçnina’ tarafından belirlenen bir suçlama ile yargılandığı ve belki de öldürüldüğü teziyle açıklanabilir.¹² Peresvetov'un nerede ve ne zaman öldüğüne dair kesin bir bilgi olmasa da, yapıtları “Çarlık Arşivi”nde muhafaza edildiği için günümüze kadar ulaşmıştır.¹³ Peresvetov, “Kutsal Kitaplar Menkıbesi” (*Сказание о книгах*), “Sultan Mehmet Menkıbesi” (*Сказание о Магмет-салтане*), “Çar Konstantin Menkıbesi” (*Сказание о царе Константине*) gibi yapıtlarında ve aynı zamanda IV. İvan'a yazdığı 'başvuru' tarzındaki dilekçelerinde, saray eşrafının keyfi hareketlerini eleştirmiş, toplum düzeni için güçlü bir yönetim şeklinin, merkezî bir idare yapısının ve ayrıca düzgün işleyen bir adalet sisteminin şart olduğunu dile getirmiştir.

Rusya'da kilisenin toplum üzerindeki rolü konusunda ruhban sınıfının kendi içinde farklı görüşlerin ortaya çıktığı XV. yüzyılda, kilise ve devlet hakkında dini polemikler ve yeni fikirler farklı yazarlar tarafından risalelerde, kinayeli hikâyelerde ve bilimsel incelemelerde ele alınmıştır. İvan Peresvetov'un adalet, inanç ve yönetim sistemiyle ilgili olarak yaptığı yazarlık çalışmalarında ise onu çağdaşlarından ayıran en önemli özellik, mecazlı anlatımlar ortaya koyması, imgesel ve açıklayıcı ifadelere yer vermesi ve neredeyse kilise dilinden arınmış bir dil kullanmasıdır.¹⁴ Bu açıdan Peresvetov, din dışı konuları ele alan dünyevi edebiyat akımının temsilcilerine dahil edilebilir. Ancak yine de dini ideolojinin ve kilisenin egemen olduğu bir dönemde dinden tamamen kopması da mümkün olamamıştır. Peresvetov'un yapıtlarında üzerinde durduğu konular, henüz üç yaşındayken babasını kaybederek tahta geçen IV. İvan'ın döneminde faaliyet gösteren 'boyarların' keyfi hareketlerini eleştirmek ve Rusya'da yapılması gereken sosyo-politik dönüşüm projelerini hayata geçirmektir. Yazar, IV. İvan dönemindeki yönetim şeklini son Bizans İmparatoru Konstantin'inkine benzetmekte, Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarının tarihsel deneyimine gönderme yaparak 1453'de Konstantinopolis'in düşüşü konusunda Hıristiyan inancına göre “Üçüncü Roma”¹⁴ olarak kabul edilen Moskova'nın ders çıkarması gerektiğini dile getirmektedir.

Örnek Hükümdar Fatih Sultan Mehmet

İvan Peresvetov, ideolojisini dile getirdiği ve bir anlamda siyasal bir broşür niteliği kazandırdığı “Sultan Mehmet Menkıbesi”nde kusursuz, bilge, filozof

¹¹ Yakovlev N. ve Prişçepenko V., a.g.e., s. 115.

¹² Altan Aykut, “İvan Peresvetov ve Sultan Mehmet Menkıbesi”, *Bellefen*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt 46, Sayı 184, Ankara 1982, s. 863.

¹³ www.bibliotekar.ru/istoria-politicheskikh-i-pravovyyh-ucheniy.

¹⁴ www.qoos.ru/people/rupublicists/peresvetov.

Gazi

Akademik
Bakış

337

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

ve güçlü bir hükümdar olarak Fatih Sultan Mehmet'i ele alır ve herkese örnek gösterir. Bu dönemde yolu İstanbul'dan geçen Hıristiyan seyyahların, gezginlerin, hacıların, diplomatların, yazarların ya da tarihçilerin büyük çoğunluğu bu şehirdeki kutsal yerlerden ve Hıristiyan dininin etkilerinden büyülenmelerine ve bu nedenle eski adıyla Konstantinopolis'in Müslüman Türkler tarafından fethinden sonra hoşnutsuzluklarını dile getirmekten kaçınmalarına rağmen İvan Peresvetov, Fatih Sultan Mehmet'i "bilge ve büyük hükümdar" olarak nitelendirmiştir.¹⁵ Sultan Mehmet'in adalet ve devlet yönetimi sistemine hayranlık duyan yazar, Türk hükümdarını idealize eder. Menkıbe şu sözlerle başlar:

"Türk hükümdarı Sultan Mehmet, Türkçe eserler okuyarak yetişmiş bilge bir filozoftu. Yunanca eserler okuyup bunları kelimesine kelimesine Türkçeye çevirdiği zaman hükümdarın bilgeliği daha da artmıştı".¹⁶

Yazar, menkıbenin bir kısmını anlatıcı aracılığıyla dile getirirken pek çok yerini Sultan Mehmet'in etrafına topladığı devlet yöneticilerine hitabı şeklinde sunar. Bizans İmparatorluğu'na son veren Sultan Mehmet, yazarın sözlerine göre, Konstantin hakkında konuşurken, ona saygı ve hürmet göstermekten çekinmez:

"O (Sultan), seyitlerine, paşalarına, mollalarına ve hafızlarına¹⁷ şöyle demişti: "Felsefe kitaplarında dinine bağlı İmparator Konstantin hakkında büyük bilgelere yakışır sözler yazılmıştır. Askeri bilgeliğin kaynağı, Konstantin'in güneşin aydınlattığı tüm varlıkları titreten kılıcından doğmuştur".¹⁸

Tıpkı önceli ve aynı zamanda İstanbul'un fethinin görgü tanığı olan Nestor İskender gibi düşünen menkıbe yazarına göre, Bizans'ın çöküşünün sebebi Konstantin değil, onun maiyetindeki soyluların açgözlülüğü, sahtekârlığı, para hırsı ve çıkar hevesleridir. Peresvetov, Fatih Sultan'ın ağzından, İmparator Konstantin'in düştüğü durumu şöyle anlatır:

"O, babası öldükten sonra küçükken, henüz 3 yaşındayken imparatorluğa geçti. Yunanlılar tefecilikle, topladıkları kirlî haraçlarla insanoğlunun gözyaşı ve kanından zengin oldular. Adil yargıyı hiçe saydılar ve masum insanları rüşvet suçuyla yargıladılar. İmparatorun maiyetindeki soylular, o reşit oluncaya kadar, topladıkları kirlî haraçlarla zengin olmuşlardı".¹⁹

¹⁵ 'Üçüncü Roma' teorisi, 1510-1511 yılında Pskov'da Ortodoks Kilisesinde bir rahip olan Filofey'in, Çar III. Vasiliy'e yazdığı bir mektupla özetlenebilir. Filofey mektubunda, eskiden dünya hakimiyetinin merkezini Roma olduğunu, Roma İmparatorluğu'nun kiliselerinin ayrılıkçılar yüzünden yıkıldığını, İkinci Roma olan Konstantinopolis'in kiliselerinin Türklerin şehri fethiyle yıkıldığını, Üçüncü ve son Roma'nın ise dünyadaki tek Hıristiyan Çar olan Vasiliy'in ülkesindeki yönetim merkezi olan Moskova'da kurulacağını yazmaktadır (Ayrıntılı bilgi için bkz: Kezban Acar, "Çargrad: Rus Tarihi ve Kültüründe İstanbul", 7. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi, 5-10 Ekim 2009, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2012, s. 27-60; Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 139-141).

¹⁶ Komandorova N.İ., a.g.e., s. 130.

¹⁷ Gudziy N.K, 1952, a.g.e., s. 264.

¹⁸ Orijinal metinde bu unvanlar Türkçe olarak verilmiştir: "seit", "paşa", "molna", "obız".

¹⁹ Gudziy N.K, 1952, a.g.e., s. 265.

Sultan Mehmet bu sözlerin ardından Konstantin'in büyüyüp tecrübe kazandıkça ve her şeyin farkına varmaya başlayınca etrafındaki soyluların nasıl rahatsız olduklarını anlatır. Menkıbe şöyle devam eder:

"Türk hükümdarı Sultan Mehmet bilge filozoflarına şöyle dedi: "O zengin ve sahtekârların fesatlıklarla İmparatorun etrafını nasıl sardıklarını, büyük kurnazlıklar yaparak, fitne ve şeytanca ayartmalarla onu nasıl elde ettiklerini, bilgeliğine ve mutluluğuna nasıl gölge düşürdüklerini, fesatlıklarıyla İmparatorun düşmanlarının başları üzerinde yükselen egemenlik kılıcını nasıl aşışıldıklarını ve dinden saparak nasıl sinsileştiklerini görüyor musunuz?"²⁰

Peresvetov'un Fatih Sultan'ın ağzından anlattığı bu hayat hikâyesi birebir IV. İvan'ın yaşantısıyla örtüşmektedir. Dolayısıyla yazarın İmparator Konstantin adı altında aslında Çar'ın kendisinden söz ettiği söylenebilir. Nitekim IV. İvan'ın babası III. Vasiliy 1533 yılında öldüğünde oğlu henüz üç yaşındadır. Devlet idaresini üzerine alan annesi ise İvan sekiz yaşındayken ölür. Çok küçük yaşta anne-babasını kaybeden İvan tahta geçtiğinde ülkeyi onun adına yöneten imtiyazlı 'boyarlar' görevlerini kötüye kullanarak bakımsız, kimsesiz ve hamisiz Çar'ı bertaraf etmek isterler. Yetiştirdiği ortam nedeniyle korkak, çekingen ama aynı zamanda acımasız bir kişilik kazanan IV. İvan, büyürken 'boyarların' kendisine yaptığı haksızlıkları ve saygısızlığı görür ve ömrü boyunca onlardan öç almaya odaklanır. Eline geçen ilk fırsatta "Opriçnina" sistemini kuran Çar, 'hain' dediği yüksek aristokrasi ve 'boyarlar' zümresini hedef alarak, sürdürdüğü kanlı rejim dönemi boyunca binlerce insanı vahşice öldürtür. Tarih araştırmacıları, IV. İvan'ın yön verdiği siyasi çatışmada Çar'ın karakter yapısının önemli rol oynadığı konusunda hemfikirdirler.²¹ Yaptığı katı reformlarla ve acımasız yönetim şekliyle tanınması nedeniyle Ruslar IV. İvan'a "Grozniy" (Korkunç) adını vermişlerdir. Söz konusu menkıbede Konstantin'in çevresindeki soylu ve zengin Yunanlıların imparatora yaptıklarını, 'boyarlar' IV. İvan'a yapmaktadırlar. Peresvetov'a göre işte tam da bu nedenle, bir hükümdar ülkesini egemen olarak, bunu gerçekleştirmek için etrafına korku salmalı, dehşet uyandırmalıdır; aksi takdirde sözünü geçiremez. Yazarın bu düşüncesi menkıbede bir leitmotif olarak şu sözlerle defalarca vurgulanır: *"Dehşet saçmadan ülkede adalet sağlanamaz", "dehşetin olmadığı hükümdarlık, dizginsiz at gibidir", "hükümdar dehşet saçmazsa ülkeyi elinde tutamaz", "böyle bir dehşet saçmadan ülkede adalet sağlanamaz".*

Peresvetov, tüm ülkede adaleti ve güveni sağlamak için hükümdara karşı gelenlerin ağır bir şekilde cezalandırılmaları ve böylece kimsenin mutlak hükümdarın sözünden çıkmamaları gerektiğini savunarak menkıbede Fatih Sultan'a şu sözleri söyler:

Türk hükümdarı Sultan Mehmet filozoflarıyla konuşmasına şöyle devam etti: "Görüyorsunuz, Tanrı hainliği, kibri ve tembelliği sevmez. Yüce Tanrı bunlara karşı koyar ve

²⁰ Gudziy N.K, 1952, a.g.e., s. 265.

²¹ Gudziy N.K, 1952, a.g.e., s. 265.

Gazisi

Akademik
Bakış

339

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

bunları yapanları sonsuz öfkesiyle cezalandırır. Görüyorsunuz ki Yunanlıların kibirliliği ve şeytanlığı karşısında Tanrı bize askeri gücün kaynağı olan bilge ve büyük imparatoru bahşetti ancak onların fesatlığı Tanrıyı öfkelendirdi; çünkü bu kadar bilge bir imparatorun etrafını fitneyle sarmış, onu kurnazlıkla elde etmiş, savaşıma gücünü azaltmışlardı. Ben, siz bilge filozoflarıma şunları söylüyorum: Tanrının bize karşı hiçbir şekilde öfkelenmemesi için beni her şeyden koruyun".²²

Böylece hükümdar, sadece Bizanslıların hatalarından ders çıkarılması ni istemekle kalmaz, aynı zamanda kendi şahsına da saygı duyulmasını talep eder.

Menkıbenin devamında Sultan Mehmet'in devlet yönetiminden söz edilir. Bu, aslında Peresvetov'un Çar IV. İvan'dan beklediği yönetim sistemidir:

"Hükümdar, 1453 yılında egemenliği altındaki topraklardan elde edilecek tüm gelirlerin kendi hazinesinde toplanmasını emretti. Rüşvetle baştan çıkmamaları ve kimseyi adaletsiz yargılamaları için soylularından hiçbirine hiçbir şehrin yönetimini vermedi ancak gösterdikleri yararlılıklar için kendilerine devlet hazinesinden maaş bağladı. Ülkenin her yerinde mahkemeler kurdu ve yargıçların baştan çıkmamaları ve adil yargılamaları için mahkeme gelirlerinin kendi hazinesine gönderilmesini emretti. Yargıçlarına şöyle emirler verdi: "Yalanın dostu olmayın. Tanrının sevdiği gibi, doğruluktan şaşmayın". Yargıçlarını, sadık paşalarını, kadılarını, subaşılarını ve emirlerini²³ şehirlere göndererek yargılamada adil olmalarını emretti ve şöyle dedi: "Sevgili ve sadık din kardeşlerim, yargılarken adil davranın". Kısa bir süre sonra da yargıçların nasıl yargıladıklarını denetledi".²⁴

"Sultan Mehmet Menkıbesi"ni IV. İvan'ın gerçekten okuyup okumadığına dair kesin bir kanıt olmasa da menkıbede önerilen devlet sistemiyle Çar'ın bu menkıbenin yazılış tarihinden sonra uygulamaya koyduğu 'Oprıçnina' sistemi arasındaki benzerlik, IV. İvan'ın Peresvetov'un görüşlerini göz ardı etmediğine işaret etmektedir. Menkıbenin ilerleyen satırlarında hükümdarın emirlerinin yerine getirilmediğinde suçluların nasıl cezalandırılacağına dair bilgiler verilmiştir. Ancak verilecek cezanın niteliği fazla ağırdır. Bu da Korkunç İvan'ın be-nimsediği yönetim şekline fazlaca uymaktadır:

"Hükümdara yargıçlarının rüşvet aldıkları ve kendilerine yapılan vaatlere göre yargılamada bulduklarına dair ihbarlar yapıldı. Hükümdar herhangi bir suçlamada bulunmadı. Sadece diri diri derilerinin yüzülmesini emretti ve şöyle dedi: "Eğer vücutları tekrar deriyle kaplanırsa suçları affedilsin". Yüzülen derilerin tabaklanmasını, kâğıtla doldurulmasını ve demir çivilerle mahkemelere çakılmasını, derilerin üzerine de şu sözlerin yazılmasını emretti: "Böyle bir dehşet saçmadan ülkede adalet sağlamak mümkün değildir. Bir hükümdarın ülkesinde adaleti sağlaması, suçlu ise en sevdiği insanı bile bağışlamaması demektir. Dehşetin olmadığı hükümdarlık, dizginsiz at gibidir". Hükümdar sözlerine şöyle devam etti: "Hükümdar dehşet saçmazsa ülkeyi elinde tutamaz".²⁵

²² Klyuçevskiy V.O., *Russkaya istoriya*, Eksmo, Moskva 2010, s. 220.

²³ Gudziy N.K., 1952, a.g.e., s. 265.

²⁴ Orijinal metinde bu unvanlar Türkçe olarak verilmiştir: "paşa", "kadıy", "şubaşı", "amin".

²⁵ Gudziy N.K., 1952, a.g.e., s. 265.

Korkunç İvan'ın kendisine ihanet ettikleri şüphesiyle tüm Novgorod halkını cezalandırmak için 1570'de bu şehri tamamen yakıp yıktığı, Moskova'da çok sayıda idam cezaları verdiği, küçük bir itiraza tahammül edemeyerek büyük oğlu İvan'ı asasıyla öldürdüğü düşünülürse, Çar'ın menkıbede geçen bu sözlerle fazlasıyla sadık kaldığı söylenebilir.

Menkıbenin yazarı siyasal amaçlarla kaleme aldığı bu yapıt aracılığıyla genç ve tecrübesiz Çar'a adalet ve inanç kavramlarını benimsetmek istemiştir. Peresvetov, bir hükümdarın adil olması ve sözünü dinletebilmesi için otoriter davranması gerektiğini şu sözlerle anlatmıştır:

“(Sultan) Mehmet sahip olduğu topraklara adaletli yargıyı getirdi, yalanı ortadan kaldırdı ve bu konuda şunları söyledi: “Tanrı adaleti her şeyden çok sever. Bir hükümdar dehşet saçmadan ülkeyi elinde tutamaz. İmparator Konstantin, maiyetindeki soyluları başıboş bıraktı ve onların gönlünü hoş tuttu. Soylular buna sevindiler ve kirli yollarla zengin oldular, oysa toprak ve ülke onların yüzünden inliyordu ve felaket içinde yüzüyordu. Tanrı bu yüzden İmparator Konstantin'e, onun soylularına ve tüm Yunan İmparatorluğuna karşı gazaba geldi, çünkü onlar adaletten tiksinişlerdi ve Tanrı'nın adaleti her şeyden çok sevdiğini bilmiyorlardı. Yoksa siz de benim Tanrı'ya gazaba getirmemi istiyor ve beni sizlerle birlikte yok olmaya mı sürüklüyorsunuz?”²⁶

Sultan Mehmet'in kendi ülkesinde uyguladığı reform sistemini Peresvetov Rusya için de şart kabul ederek mutlak monarşinin tasvirini yapar. Türk hükümdarı emir ve kanunları kendisi koyar; askerlerinin ve maiyetindeki yöneticilerin alacağı maaşın miktarını kendisi belirler; dirlik ve düzeni sağlamak için mahkemeler kurar ve bunları denetleme işini kendisi organize eder. Elbette hükümdar bütün bunları tek başına yapmaz. Bunları yaptıracağı paşaları, molaları kadıları vardır. Menkıbede Fatih Sultan'ın kendi adalet sistemini oluştururken nasıl bir yol izlediğinden şöyle söz edilir:

“Hükümdar, bütün şehirlerine dehşetiyle gözdağı verdiği dürüst yargıçlar gönderdi. Onlara suçlamada bulunma ya da temize çıkarma konusunda başvuracakları yargılama kitapları verdi. Her şehirde ücretsiz mahkemeler kurdu. Hükümdar, egemenliği altındaki şehirlere ve ülkenin her yerine maiyetindeki soylulardan paşalar, subaşları ve emirler gönderdi. Böylece her şehirde hükümdarın kendi yargıçları bulunuyordu. Hükümdar, kötülüğün yayılmaması için askerlerinin büyük bir şiddetle, ölüm cezasıyla yargılanmalarını ve bunun ücretsiz yapılmasını emretti. Yargıçların adaletsiz hüküm vermeleri konusunda ayarlanmaları için ise onlara hükümdarlık hazinesinden maaş bağlandı. (...) Ordusunu tanıyan ve hükümdarın gazabından korkan paşa, davayı hiçbir ücret ve rüşvet almadan yürütür, yargılamada adil davranırdı. Bu davalar kısa sürede tamamlanırdı. Hükümdar akıllıca davranmış, ordusuyla yakından ilgilenmiş ve bütün askerleri sevindirmişti. (...) O (Sultan) ordusuna şöyle dedi: “Kardeşlerim, görevinizden dolayı üzüntüye kapılmayın. Görevimiz olmasa bu dünyada yaşayamayız. Eğer hükümdar küçük bir yanılığa düşer ve yumuşarsa ülkesi fakirleşir ve başka bir hükümdarın eline geçer”²⁷

²⁶ Gudziy N.K, 1952, a.g.e., s. 265-266.

²⁷ Gudziy N.K, 1952, a.g.e., s. 266-267.

Gazi

Akademik
Bakış
341
Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

Fatih Sultan'ın bu sistemini benimseyen Peresvetov'a göre, Rusya'nın en büyük eksiği olan güçlü bir merkezîyetçi yönetim için askerî, adlî ve ekonomik reform ancak bu şekilde mümkün olabilir. Nitekim IV. İvan'ın kurduğu ve XVI. yüzyılın ortalarında tam olarak olgunlaşmaya başlayan otokratik sistemin birçoğu unsuru 1917 Devrimi'ne kadar ayakta kalacaktır.²⁸

"Sultan Mehmet Menkıbesi"nde sıradan 'asker' imgesinin ayrı bir önemi vardır. Peresvetov'a göre ülkenin kaderini askerler belirler. Dolayısıyla hükümdarın askerlere sahip çıkması gerekir. Fatih Sultan, ordusunun yüksek komutanlarına ve erlerine şöyle seslenir:

"Kardeşlerim, hepimiz Adem oğluyuz. Bana sadakatle hizmet eden ve canını verircesine düşmana karşı koyan kişi benim gözümde en değerli insandır". Hükümdar, askerlerden her birinin şan ve şöhret kazanmasını sağlamak için ordusuna böyle seslendi. Onları hem ödüllendirdi hem de gözdağı verdi: "Düşmanla ölüm oyunu oynayarak onurlu bir şekilde canını vermek istemeyen, ölüm cezasına çarptırılarak benim gazabımdan ölecek. Kendisinin ve çocuklarının şeref ve itibarı yok olacak".²⁹

Ayrıca sıradan bir asker savaş sırasında yararlılık gösterdiğinde bir soylu gibi yüceltilir:

"Hükümdar, düşmana karşı güçlü duranı, ölüm oyunu oynayanı, düşman ordularını bozguna uğratanı ve sadakatle hizmet edeni, tanınmış bir soydan olmasa da, yüceltir. Ona yüksek bir unvan verir, maaşını büyük ölçüde artırır ve böylelikle askerlerin gönlünü alırdı".³⁰

Böylece iyi bir asker, unvanını zenginlik ya da asaletle değil, bilgeliği ve kişisel cesaretiyle elde eder.

Peresvetov, Fatih Sultan Mehmet zamanında askerlerin hak ve adaletini korumak için ortaya konulan kuralları da örnek almıştır. Askerlerin iyi yaşamaları ve dolayısıyla savaşlarda cesaret gösterebilmeleri için düzenli bir hayata ihtiyacı vardır. Onların haklarını korumak amacıyla belli kurallar konulmuştur ve bu kurallara uymayanlar hükümdarın gazabıyla karşı karşıya kalacaktır:

"Hükümdarın verdiği maaş ve ulufe yeterliydi ve askerlerin yürekleri neşe doluydu. Onlar sessiz sedasız savaşlardı. Askerler sabah, öğlen ve akşam olmak üzere günde üç kere alışveriş yaparlardı. Her malın fiyatı, neyin ne kadar satılacağı kanunla belirlenmişti. Her şey tartılarak satılırdı. (...) Asker, bir malı hükümdarın çıkarmış olduğu yasaya göre belirlenen ücreti ödeyerek satın alırdı. Yasada belirtilen ücreti ödemeyen ya da para vermeden almaya çalışanlar ölüm cezasına çarptırılırdı ve en değerli insanlar bile başışlanmazdı. Eğer tüccar kandırır, eksik tartar ya da hükümdarın yasasında belirtilen fiyattan fazlasını alırsa, hükümdarın yasalarına karşı gelmek suçundan ölüm cezasına çarptırılırdı".³¹

²⁸ H.Carrere D'encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, Çev. Reşat Uzman, Ötügen, İstanbul 2003, s. 55.

²⁹ Gudziy N.K, 1952, a.g.e., s. 269.

³⁰ Gudziy N.K, 1952, a.g.e., s. 269.

³¹ Gudziy N.K, 1952, a.g.e., s. 268-269.

Görüldüğü gibi ülkede dirlik ve düzeni sağlamak için hem adil yasalar konulmakta hem de tüm halka gözdağı verilmektedir. Menkıbenin yazarı da böylesine mutlak bir iktidarlık sağlanmadan ülkede düzen kurulamayacağını altını çizmektedir. Yine menkıbenin ilerleyen bölümlerinde bu fikirler şöyle pekiştirilmiştir:

*“Türk hükümdarlığında hırsız ve soyguncular için cezaevi yoktur. Kötülüğün yayıl-
maması için onları üçüncü gün ölüm cezasına çarptırırlar”.*³²

“Sultan Mehmet Menkıbesi”nde sosyal sorunlara da değinilir. Peresvetov’a göre Rusya’da ilk olarak ele alınması gereken en önemli sosyal konular esirlik ve kölelik sorunudur. Yazar, Konstantin’in ülkesinde en değerli insanların imparatorun maiyetindeki soyluların elinde özgürlüklerini yitirdiklerini, köleleştirildiklerini ve böylece düşmana karşı amansızca savaşmadıklarından söz eder. Oysaki Sultan Mehmet, menkıbede kölelik hakkında şöyle der: *“Yalnızca Tanrı bizim üzerimizdedir ve bizler O’nun kölesiyiz”.*³³ Yine menkıbeye göre Fatih Sultan, Bizans’ı ele geçirince kölelik kayıt defterlerinin ve belgelerinin kendisine teslim edilmesini ister ve hepsinin yakılmasını emreder. Menkıbeye göre:

*“Esirler yedi ya da en fazla dokuz yıl çalıştıktan sonra özgürlüklerine kavuşacaklar. Eğer birisi esiri yüksek ücret ödeyerek satın alırsa ve dokuz yıldan fazla tutmaya kalkar ve esir de şikâyetle bulunursa, o kişi hükümdarın gazabına uğrayacak ve ölüm cezasına çarptırılacaktır. (...) Sultan Mehmet şöyle dedi: “Bir ülkede insanlar köleleştirilmişse, onlar cesur olamaz ve düşmanla savaşma yürekliliğini gösteremezler. Köleleştirilmiş insan, ister güçlü, ister zayıf olsun, utanç duymaktan korkmaz, onur kazanmaya çalışmaz. “Madem ki ben bir köleyim, başka bir adım da olmayacak” der”.*³⁴

Köleliğe karşı olan Fatih Sultan’ın bu konudaki kararlılığı, maiyetine dahil ettiği paşalarla kanıtlanmaktadır:

*“Şimdiki Türk hükümdarının maiyetindeki Arnavut Paşa, Arnavutluk topraklarından bir esirdir, fakat o, cesaretle düşmana karşı koymayı ve düşman ordularını bozguna uğratmayı başardı. Karaman Paşa da Karaman’dan getirilmiş bir esirdi. Her ikisi de büyük bilge kişi oldukları, hükümdara hizmet etmeyi ve düşmana cesaretle karşı koymayı başardıkları için ün kazandılar. Hükümdar, başkalarının da aynı şekilde kendisine sadakatle hizmet etmelerini sağlamak için, babalarının kim olduğu bilinmediği halde, bilgeliklerinden dolayı onlara büyük unvanlar verdi”.*³⁵

Bu sözlerle Peresvetov, Türk adaletini örnek göstererek Rus Çarlığında da köleliğin kaldırılmasını umut etmektedir. Ancak tarihsel sürece bakıldığında, özellikle Avrupa’da XVI. yüzyılda devlet sisteminin yerine oturmasıyla köleliğin kalktığı görülürken, Rusya’da durum tam tersine gelişmiştir. IV. İvan

³² Gudziy N.K, 1952, a.g.e., s. 269.

³³ Gudziy N.K, 1952, a.g.e., s. 268.

³⁴ Gudziy N.K, 1952, a.g.e., s. 268.

³⁵ Gudziy N.K, 1952, a.g.e., s. 269.

döneminde kölelik, devletin gücünden, iradesinden ve ihtiyaçlarından ortaya çıkmıştır. Toprağın bol ve el emeğinin az olduğu bu ülkede düzenli mali girdileri garanti altına alma ve devletin bütün faaliyetlerini denetim altında tutma ihtiyacı köleliğe yön veren durumlar olmuştur³⁶

Siyasal Ütopya

İvan Peresvetov'un bu menkıbede olumlu özellikler yüklediği ve kimi araştırmacıların kabul ettiği gibi "siyasal bir ütopya" niteliği kazandırdığı Fatih Sultan Mehmet imgesi, kimi zaman siyasal amaç, kimi zaman da dinsel inanç kaygısıyla aynı zamanda yazarın kendi "dini ütopyası"dır. XVI. yüzyıl, kilise baskısı dolayısıyla Rusya'da din dışı konuların yeni yeni ele alınmaya başlandığı bir dönemdir. Peresvetov'un da dindar bir yazar olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Rus Çarlığı için örnek gösterdiği ütopyayı Müslüman bir Türk padişahına mal ederken dini açıdan zorlandığı düşünülebilir. Yazar, bu sorunu aşabilmek için menkıbesinde kimi zaman gerçekleri saptırarak aslında Fatih Sultan'ın Hıristiyan olmak istediğini, bilgece fikirlerini Hıristiyan din kitaplarından aldığını belirtir. Menkıbede Peresvetov, Sultan Mehmet'in din hakkındaki fikirlerini şu şekilde dile getirir:

"Tanrı'nın sevmediğini yapma. Tanrı'nın hiçbir şekilde gazaba gelmemesi için Tanrı'dan kork ve hükümdarın buyruklarını unutma".³⁷

Ve hemen ardından şunları ekler:

"Sultan Mehmet bu bilgeliği, bir Hıristiyan hükümdarının nasıl olması gerektiğini ve Tanrı iradesini yaratmayı Hıristiyan kitaplarından aldı".³⁸

Peresvetov, menkıbe boyunca bu tür görüşlere yer verdikten sonra tamamen hayal gücüne başvurmak zorunda kalarak şöyle bir çıkarımda bulunur:

"Sultan Mehmet kendisi için gizlice şunları yazmıştır: "Bir Hıristiyan hükümdarının böyle olması gerekirdi. Her şeyde adaletten yana olmalı ve Hıristiyan dinini bütün gücüyle savunmalıdır". O, büyük bir bilge kişi olduğundan bu konuyu çok düşünmüş, kalpten gelen bir coşkuyla Hıristiyanlığı kabul etmek istemiş ve Hıristiyan dinini övmüştü. Tanrı katında Hıristiyanlık gibi başka bir din yoktur. Hıristiyan olmayanları Hıristiyan yapmak ve bu dini yaymak için sefere çıkan ve bu uğurda ordusu yenilenler Tanrı iradesini yerine getirmiştir".³⁹

İstanbul'u fethederek bir çağı kapatan Fatih Sultan Mehmet'in ne kadar güçlü ve adaletli bir hükümdar olduğunu bilen Peresvetov, aslında bu yazdıklarıyla tahta yeni geçen genç Çar'a din, inanç ve adalet kavramlarını benimsetmek istemiştir. Böylesine büyük bir gücü sadece Hıristiyan dininden olan bir hükümdara yakıştıran Peresvetov, ancak hayal gücüyle Fatih Sultan Mehmet'e

³⁶ H.Carrere D'encausse, a.g.e., s. 62.

³⁷ Gudziy N.K, 1952, a.g.e., s. 268.

³⁸ Gudziy N.K, 1952, a.g.e., s. 268.

³⁹ Gudziy N.K, 1952, a.g.e., s. 270.

söylettiği bu sözlerle dile getirip dini duygularını da pekiştirmiştir. Menkıbe yazarının asıl göstermek istediği, Hıristiyan olmayan bir hükümdarın Tanrı'nın isteklerini yerine getirebilme kudretinde olması ve bunu da hem maiyetindekilere hem de askerlerine aşılmasıdır. Peresvetov'a göre Fatih Sultan'ın gücü ve bilgeliği, Tanrı'ya bağlı kalarak kutsallığını kanıtlanması, devletini yönetirken hem adil davranıp hem de dinin gerektirdiklerini yapmasında gizlidir. Yazarın düşüncesine göre inanç, dini dogmalar sistemi ve davranış kurallarından ibarettir. Adalet kavramı ise yönetmekle, yargılamakla, ahlakla ve doğrulukla eş anlamlıdır. Adalet, bir ülkenin var olması için en gerekli unsurdur. Konstantinopolis de Hıristiyan inancına sahip olduğu halde yöneticilerinin adaleti unutulmasından dolayı düşmüştür. Peresvetov'un siyaset ve hukuk teorisi, XV. yüzyılın sonlarından itibaren tüm Rusya'yı sarmaya başlayan kilise normlarından uzaklaşma eğiliminin de etkisiyle, din dışı konulara yönelmiştir. Böylece adalet kavramı da dini içerikten kısmen uzaklaşmış, daha ziyade dünyevi bir yorum kazanmıştır. Dolayısıyla yazarın siyasi ütopyasını Hıristiyan olmayan bir devlet büyüğünün yerine getirmiş olması, Peresvetov'dan beklenmesi şaşırtıcı olmayan bir durum şeklinde düşünülebilir. Ancak tüm bunlara rağmen yazar, öne sürdüğü adalet kavramının en çok Hıristiyan düşüncesiyle örtüştüğünü dile getirmekte ve siyasi ütopyasının başka topraklarda değil de Hıristiyan Rus devletinde gerçekleşmesini dilemektedir. Yazar, menkıbenin sonunda şu sözleri söylemekten kendini alamaz:

*“Eğer gerçek Hıristiyan dini Türk adaletiyle birleşmiş olsaydı, melekler onlarla sohbet ederdi. Eğer Türk adaleti Hıristiyan diniyle birleşmiş olsaydı, melekler aynı şekilde onlarla da sohbet ederdi”.*⁴⁰

Yazar bu sözlerini hem Hıristiyan dininin propagandasını yaparak Çar'ın gözünden düşmemek, hem de Türklerin dinde gösterdikleri hoşgörüyü dile getirmek amacıyla yazmış olabilir. Nitekim Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethettikten sonra üstlendiği görev, şehirdeki Bizans etkisini yok etmek değil, onu yeni bir Osmanlı modeline göre diriltmek olmuştur. Bu aşamada şehrin Müslüman olmayan en büyük ve kültürlü azınlığını oluşturan Rumlara karşı oldukça ılımlı bir tavır takınması ve 1454 yılında ünlü keşiş Gennadios'a Patriklik tacını giydirmesi, Batı'da sultanın din değiştirip Hıristiyanlığı kabul edebileceğine dair tutumlara yol açmıştır. Ancak bu yaklaşımlar, dinsel konularda hoşgörülü olan ama kendini Allah'ın aracısı ve halifelerin varisi olarak gören ve bu nedenle de ruhen ve siyasal açıdan İslam diniyle özdeşleşmiş olan Fatih Sultan Mehmet'i hiçbir şekilde etkilememiştir.⁴¹ Dolayısıyla, gerek Batı'da gerekse Rus Çarlığında hiçbir hükümdara nasip olmayan böylesine bir gücü Hıristiyanlığa mal etme çabaları bir sonuç verememiştir.

⁴⁰ Gudziy N.K, 1952, a.g.e., s. 271.

⁴¹ Lord Kinross, *Osmanlı*, Çev. Meral Gaspralı, Altın Kitaplar, İstanbul 2008, s. 114-115.

Gazisi

Akademik
Bakış

345

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

Sonuç

İvan Peresvetov, "Sultan Mehmet Menkıbesi" ile sade bir dille genç Rus Çar'ına dersler vermektedir. Fatih Sultan Mehmet'in yönetim şeklini örnek göstererek Çar'ın hiçbir surette maiyetindekilere sonsuz yetki vermemesini, devlet yönetimi sırasında kararlı ve acımasız olmasını, kendisine has bir ordu sistemi geliştirmesini, hiçbir şekilde Tanrı'yı gazaba getirmemesini, adaletin her şeyden üstün gelmesi gerektiğini, köleliğin ve esaretin kesinlikle kaldırılmasını önermektedir. Yazar bütün bunları Fatih Sultan Mehmet'in ağzından, onun düşüncelerini ya da maiyetindekilerle sohbetini aktarma şekliyle sunmuştur. Peresvetov'un din dışı bir yaklaşımla sunmaya gayret gösterdiği ve ideal devlet düzenini ele aldığı bu menkıbe, yeni bir çağın kurucusu olan bir Türk sultanını örnek göstermesi açısından önemlidir. XV. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak feodal prensliklerden merkezileşmeye geçme aşamasında Rusya'da yaşanan siyasal gelişmelerin edebiyata yansımaları doğal bir süreçtir. Peresvetov'un "Sultan Mehmet Menkıbesi" ile özetlemeye çalıştığı ve vermek istediği dersler, yeni bir devlet düzeni arayışından, Çar'dan beklenen sorumluluklardan kaynaklanmaktadır. Bunun yanında söz konusu menkıbe, Fatih Sultan'ın ağzından sunulduğu için efsane hükümdarın bilgeliği ve adaleti pekiştirilmiştir.

Kaynaklar

- ACAR, Kezban, *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi*, Nobel, Ankara 2004.
- ACAR, Kezban "Çargrad: Rus Tarihi ve Kültüründe İstanbul", *7. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi*, 5-10 Ekim 2009, Ankara 2012.
- AYKUT, Altan, "İvan Peresvetov ve Sultan Mehmet Menkıbesi". *Belleten*. Cilt 46. Sayı 184, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1982.
- D'ENCAUSSE, Helene Carrere, *Tamamlanmamış Rusya*. Çev: Reşat Uzmen. Ötüken, İstanbul 2003.
- GUDZİY, N.K., *Hrestomatiya po drevney russkoy literature*, Gosudarstvennoye učeбно-pedagogičeskoye izdatelstvo ministerstva prosveščeniya RSFSR, Moskva 1952.
- GUDZİY, N.K., *İstoriya drevney russkoy literaturı*. <http://www.stavatv narod.ru/dopolnit/book0110.htm>. (Erişim Tarihi: 22.12.2012).
- KINROSS, Lord, *Osmanlı*. Çev: Meral Gaspıralı, Altın Kitaplar, İstanbul 2008.
- KLYUÇEVSKİY, V.O., *Russkaya istoriya*, Eksmo, Moskva 2010.
- KOMANDOROVA, N.İ., *Russkiy Sımbul*, Veçe, Moskva 2009.
- KURAT, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.
- LİHAÇEV, D.S., *İstoriya russkoy literaturı*. Tom perviy, Nauka, Leningrad 1980.
- PLATONOV, S.F., *Polnyı kurs lektsiy po russkoy istorii*. Firma STD, Moskva 2005.
- YAKOVLEV, N. – PRİŞÇEPENKO, V., *İstoričeskiye istoki*, Russkiy yazık, Moskva 1989. <http://www.bibliotekar.ru/istoria-politicheskikh-i-pravovyh-ucheniy> (Erişim Tarihi: 13.01.2013).
- <http://www.qoos.ru/people/rupublicists/peresvetov> (Erişim Tarihi: 20.01.2013).

Göz